

เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ของการทำมูเตลูในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

AN ECONOMIC ANALYSIS OF MUTELU PRACTICES IN MUANG DISTRICT, MAHA SARAKHAM PROVINCE

ปัทมิตา แป้นปรานิต¹ คมกริช วงศ์แห^{2*} และ ประภัสสร วารีสรี³

Pattima Paenpranit¹ Komkrit Wongkhae^{2*} and Prapassorn Wareesri³

(Received: October 18, 2024; Revised: March 28, 2025; Accepted: June 24, 2025)

บทคัดย่อ

ปรากฏการณ์มูเตลู เป็นการหลอมรวมความเชื่อทางศาสนาพุทธกับสิ่งเร้นลับที่ได้ขยายอิทธิพลอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการมูเตลู วัดและทดสอบความแตกต่างระหว่างความศรัทธาตามหลัก และนอกหลักพุทธศาสนา วิเคราะห์สัดส่วนค่าใช้จ่ายในการมูเตลู รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายดังกล่าว โดยสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 400 คน ในแหล่งพุทธมณฑลอีสาน จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่าง บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือเพื่อความเป็นสิริมงคลและขอพรด้านโชคลาภ กลุ่มตัวอย่างมีระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา มากกว่านอกหลักพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยสัดส่วนค่าใช้จ่ายที่มีค่าสูงสุดคือการทำบุญ ผลการวิเคราะห์ สมการถดถอยที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในรูป Log-Log พบว่า มูเตลูมีสถานะเป็นสินค้าปกติที่จำเป็น สะท้อนว่า ในภาวะที่ไม่แน่นอน ความมั่นคงทางใจได้กลายเป็นปัจจัยพื้นฐานในฟังก์ชันอรรถประโยชน์ของผู้คนไม่ต่างจากปัจจัยยังชีพ นอกจากนี้ยังพบว่าระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาส่งผลบวกต่อค่าใช้จ่ายอย่างมีนัยสำคัญ โดยความศรัทธา ที่เพิ่มขึ้น 1% สัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น 0.56% บ่งชี้ว่าความเชื่อนอกหลักพุทธศาสนา เช่น การดูดวง วัตถุมงคล มักผูก กับธุรกรรมทางการเงินที่ชัดเจนและมีราคากำหนด ในขณะที่ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาไม่เน้นการกระทำที่ใช้จ่ายเงิน โดยตรง การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมการมูเตลูแม้จะขับเคลื่อนด้วยศรัทธา แต่ยังคงดำเนินไปตามหลักการทาง เศรษฐศาสตร์และสร้างผลกระทบที่วัดผลได้

คำสำคัญ: ความเชื่อและศรัทธา มูเตลู พุทธเศรษฐศาสตร์

¹ นิสิตปริญญาตรี คณะการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Undergraduate student, Mahasarakham Business School, Mahasarakham University.

² อาจารย์ คณะการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Lecturer, Mahasarakham Business School, Mahasarakham University.

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Assistant Professor, Mahasarakham Business School, Mahasarakham University.

* Corresponding author, e-mail: komkrit.w@acc.msu.ac.th

Abstract

The Mutelu phenomenon, a syncretism of Buddhist beliefs and mysticism, has significantly expanded its influence in contemporary society. This study aims to examine Mutelu practices, measure and compare the differences between faith based on Buddhist principles and non-Buddhist beliefs, analyze the proportion of Mutelu expenditures, and investigate the factors affecting such expenditures. A sample of 400 individuals was surveyed in the Isan Buddhist region of Maha Sarakham Province. The results showed that the main reasons for worshipping sacred objects were for auspiciousness and to seek blessings for good fortune. The participants had a significantly higher level of faith in Buddhist principles than in non-Buddhist beliefs. The highest proportion of expenditure was on making merit. Log-log regression analysis revealed that Mutelu is a normal good with a necessity component. This reflects that in times of uncertainty, psychological security becomes a fundamental component in people's utility function, akin to basic sustenance. Furthermore, a higher level of non-Buddhist belief was found to have a significant positive effect on Mutelu expenditure, with a 1% increase in such belief corresponding to a 0.56% rise in spending. This suggests that non-Buddhist beliefs (e.g., fortune-telling, amulets) are often linked to explicit financial transactions with set prices, whereas faith within core Buddhist principles does not emphasize direct monetary actions. This study demonstrates that although Mutelu behavior is driven by faith, it still operates within economic principles and generates measurable impacts.

Keywords: Belief and Faith, Mutelu, Buddhism Economics

1. บทนำ

ศาสนากับสังคมมนุษย์นั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันมาอย่างช้านาน เพราะมนุษย์ได้นำความศรัทธาหรือความเชื่อทางศาสนาเข้ามาใช้เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ (Levy & Razin, 2012) ในสมัยก่อนศาสนาเกิดขึ้นจากความกลัวของมนุษย์ที่ประสบกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ มนุษย์จึงแสวงหาสิ่งที่จะมาคุ้มครองป้องกันตนจากภัยอันตราย ด้วยเหตุนี้จึงเกิดเป็นความเชื่อที่ยอมรับนับถือพลังลี้ลับทางธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ และได้สร้างพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นจากสิ่งที่เกิดขึ้นก็ได้มีวิวัฒนาการมาจนเกิดเป็นศาสนา (ชลพรพร ดวงนภา, 2563) โดยศาสนาทุกศาสนาจะมีหลักธรรมคำสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่เป็นสมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรม มีเหตุผล และมีความศรัทธาในความถูกต้อง ซึ่งความศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนานั้น จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ถึงจะเป็นความศรัทธาที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ แต่หากความศรัทธาอยู่บนพื้นฐานของความมกมาย ก็ส่งผลทำให้ความศรัทธานั้น ส่งผลร้ายต่อการดำเนินชีวิตอย่างมั่งคั่งแน่นอน (คุณ โทชน์, 2545) ยกตัวอย่างเช่น เชื่อในเรื่องโชคดีโชคร้าย เชื่อในเรื่องเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย เชื่อในเรื่องดวงดีดวงร้าย เชื่อในสิ่งที่ตื้นเกินกว่าลัทธิศักดิ์สิทธิ์ หรือเชื่อในเทพเจ้า (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ, 2556) ปัจจุบันนี้การเล่ห์หรือการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเสริมดวงและโชคชะตาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติได้รับความนิยมมากขึ้น เพราะประชาชนต้องการที่พึ่งในยามที่จิตใจว่าวุ่นตามอารมณ์และสภาพแวดล้อม ดังนั้น จึงทำให้คนหันมาพึ่งพิงความศรัทธา เพราะเหมือนกับว่ามีเพื่อนอยู่ในใจของตัวเอง ช่วยให้จิตใจ

เบิกบาน มีกำลังใจ ไม่เหงาซึม อาทิเช่น พระพรหมเอราวัณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านราชประสงค์ หรือวัดชื่อดังอย่างวัดป่าวังน้ำเย็น จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นวัดที่มีนักท่องเที่ยวสายบุญเตลุดจากทุกสารทิศเข้ามากราบไหว้ขอพร รวมไปถึงบนบานศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากมาย อันเนื่องมาจากพลังศรัทธาและความเลื่อมใสของผู้คน (พีรณัฐ พรนิเสน, 2566)

“พุทธมณฑลอีสาน ถิ่นฐานอารยธรรม ผ้าไหมล้ำเลอค่า ตักสิลานคร” คำขวัญประจำจังหวัดมหาสารคาม ที่แสดงออกให้เห็นถึงความหลากหลายทางด้านผู้คน ประเพณี และวัฒนธรรมทางศาสนา โดยคำว่า พุทธมณฑลอีสาน หมายถึง พระธาตุนาดูน ซึ่งเป็นปูชนียสถานที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ภูมิภาค (กรมวิชาการ, 2546) ถิ่นฐานอารยธรรม หมายถึง เป็นถิ่นฐานที่ตั้งเมืองโบราณหลายแห่ง ได้แก่ เมืองนครจำปาศรี เมืองคันธารวิสัย และเมืองโบราณบริเวณบ้านเชียงเหียนและบ้านแกคำ ผ้าไหมล้ำเลอค่า หมายถึง เป็นเมืองที่มีการทอผ้าพื้นเมืองกันมาก และตักสิลานคร หมายถึง เป็นจังหวัดที่มีสถานศึกษา มากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กรมวิชาการ, 2546) ผู้คนในจังหวัดจึงให้ความสำคัญกับศาสนาที่ก่อให้เกิดเป็น ความศรัทธาที่ยึดมั่นในความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีบุญเบิกฟ้า ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีมัสการพระธาตุนาดูน ซึ่งประเพณีเหล่านี้ต่างเกี่ยวข้องกับศาสนาและเป็นการทำขึ้นเพื่อสักการะ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่มองไม่เห็น หรือเห็นได้จากการมีสถานที่ทางธรรมและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเสียงเกิดขึ้นมากมาย เช่น วัดป่าวังน้ำเย็น พระบรมธาตุนาดูน หรือศาลหลักเมือง ซึ่งสถานที่เหล่านี้เป็นสถานที่ที่ผู้คนในจังหวัดและผู้คนต่างถิ่น มักเข้ามากราบไหว้ขอพรกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต นอกจากสถานที่สำคัญทางศาสนาแล้วสิ่งยึดเหนี่ยว ทางจิตใจอื่น ๆ เช่น วัดดงมดหรือสิ่งที่อาจมองว่าเป็นความมงายได้ เช่น การทำพิธีผีปูด เพราะเชื่อว่าผีปูดจะรักษา หมูบ้านให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข อีกทั้งยังปกป้องหมู่บ้านจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ ได้แก่ น้ำท่วม ฝนแล้ง พายุเข้า รวมทั้ง การเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในหมู่บ้านที่ซึ่งอาจจะนำมาสู่โรคระบาด ก็เป็นสิ่งกราบไว้ที่นำมาซึ่งการใช้จ่ายตามความเชื่อ หรือ การทำบุญเตลุด (Mutelu) และก่อให้เกิดจากปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน

การทำบุญเตลุดในการศึกษานี้สอดคล้องกับคำจำกัดความจากการศึกษาของ Jinasot and Numtong (2024) คือ การเคารพสักการะสิ่งของที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ ทั้งที่เป็นและไม่เป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อเป้าหมายให้บรรลุ ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์นำมาซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล ซึ่งบางครั้งความเชื่อและศรัทธานั้นอาจก่อให้เกิดการยอมเสียเงิน ทองเพื่อซื้อสิ่งของหรือวัตถุมงคล การทำพิธีกรรมต่างๆ ที่เกินความพอดี หรือการยอมเสียสละเวลาของตนเองไปกับการ กระทำบางสิ่งบางอย่าง จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการวิเคราะห์พฤติกรรมนี้ด้วยเครื่องมือที่มีเหตุผลอย่างเศรษฐศาสตร์ การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมดังกล่าวในมิติทางเศรษฐศาสตร์ว่าการที่ปรากฏการณ์บุญเตลุด กลายเป็น กระแสหลัก มีสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องมากมายในตลาด ปรากฏการณ์นี้สะท้อนอุปสงค์และพฤติกรรมการใช้จ่ายของ ผู้บริโภคอย่างไร อะไรคือปัจจัยขับเคลื่อนค่าใช้จ่ายเหล่านี้

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการทำบุญเตลุดของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาของผู้ที่ทำการบุญเตลุด
3. เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาของผู้ที่ทำการบุญเตลุด
4. เพื่อวิเคราะห์สัดส่วนค่าใช้จ่ายของผู้ที่ทำการบุญเตลุด
5. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายในการบุญเตลุด

3. การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวัดระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา พระพรหมคุณาภรณ์ (2552) ได้กล่าวว่า ความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลมี 4 ประการ ได้แก่ 1) กัมมัสถา (เชื่อกฎแห่งกรรม) 2) วิปากัสถา (เชื่อผลของกรรม) 3) กัมมัสสกตาสถา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน) และ 4) ตถาคตโพธิัสถา (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า) เช่นเดียวกับ รัฐวรรณ เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา (2544) ที่ได้แบ่งศรัทธาออกเป็น 4 ประเภท คือ เชื่อในปัญหาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม และเชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน นอกจากนี้ ศรัทธามี 2 ลักษณะ คือ ศรัทธาที่ไม่มีเหตุผล ไม่ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง เรียกว่า ศรัทธาญาณวิปยุต และ ศรัทธาที่เกิดจากปัญญาพิจารณาเข้าใจในเหตุผล เรียกว่า ศรัทธาญาณสัมปยุต จุดมุ่งหมายของศรัทธามิใช่ที่เป็นโลกียสุขและโลกุตตรสุข ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำมาใช้โดยจัดให้เป็นความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกัมมัสถา ด้านวิปากัสถา ด้านกัมมัสสกตาสถา และด้านตถาคตโพธิัสถา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ (2556) ได้กล่าวไว้ว่า ความมกมาย คือ ความหลงเชื่อโดยไร้เหตุผล หรือโดยไม่ยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น เช่น ความเชื่อเรื่องโชคดี โชคร้าย ความเชื่อเรื่องกลางดึกกลางราย ความเชื่อเรื่องเคราะห์ดีเคราะห์ร้ายหรือบังเอิญ ความเชื่อเรื่องดวงดีดวงร้าย ความเชื่อในสิ่งที่ตื้นตันว่าลัทธิลัทธิ ศาสนา ความเชื่อในเทพเจ้า สิ่งคลันตาล หรือความเชื่อในทางโหราศาสตร์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่จัดเป็นความมกมายและเป็นความศรัทธาที่อยู่นอกหลักพุทธศาสนาทั้งสิ้น

การศึกษาเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องพบว่ามีการศึกษา 3 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วยงานวิจัยเกี่ยวกับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา งานวิจัยเกี่ยวกับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนา และงานวิจัยเกี่ยวกับหมวดหมู่ค่าใช้จ่ายและปัจจัยที่กำหนดอุปสงค์การท่องเที่ยว

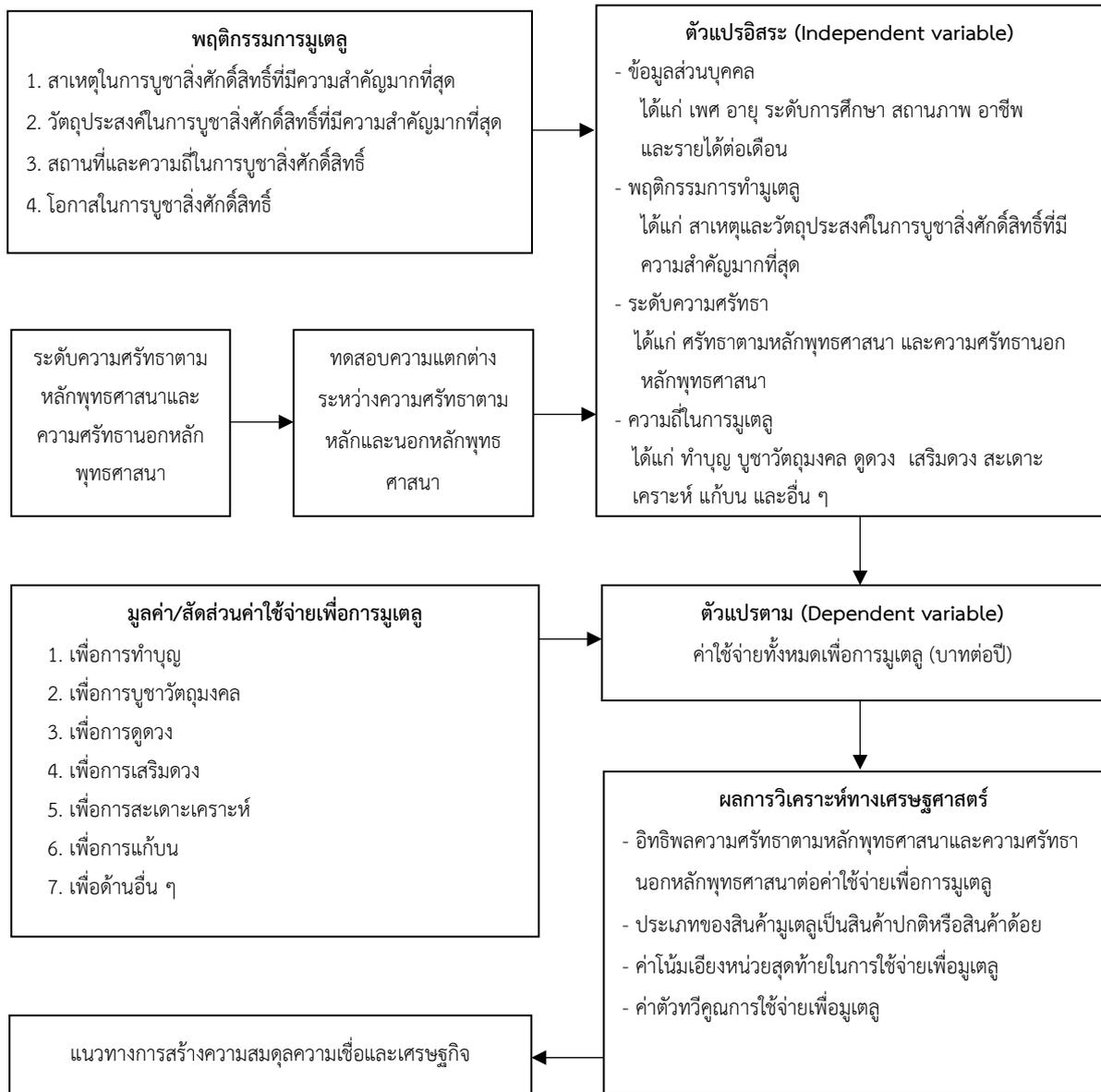
ประเด็นที่ 1 งานวิจัยเกี่ยวกับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา พิรญา สหรัตน์ (2564) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธาและความสุขของวัยรุ่นตามแนวพุทธจิตวิทยา พบว่า ระดับความศรัทธาของวัยรุ่นอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูง ได้แก่ กัมมัสถา รองลงมาคือ กัมมัสสกตาสถา วิปากัสถา ซึ่งอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านตถาคตโพธิัสถา อยู่ในระดับปานกลาง และความสุขอยู่ในระดับปานกลาง และพบว่า 1) เพศไม่มีความสัมพันธ์กับศรัทธาและความสุข 2) อายุมีความสัมพันธ์กับศรัทธาและความสุข 3) เกรดเฉลี่ยมีความสัมพันธ์กับศรัทธาและความสุข 4) รายได้ของครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับศรัทธา 5) สถานภาพของบิดามารดาไม่มีความสัมพันธ์กับศรัทธา และในด้านความสุข พบว่า สถานภาพของบิดามารดาไม่มีความสัมพันธ์กับความสุขของวัยรุ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างไม่เป็นนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ สมสวัสดิ์ เตชพททินันท์ (2553) ได้ศึกษาเรื่องความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรม ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย มีพื้นฐานพุทธศาสนาในครอบครัว พื้นฐานพุทธศาสนาในโรงเรียน และความรู้เรื่องกรรมอยู่ในระดับสูง มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมอยู่ในระดับเชื่อแต่ยังมีข้อสงสัย และมีพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมเหมาะสมกับหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาในระดับมาก พฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครได้รับอิทธิพล โดยรวมจากความรู้เรื่องกฎแห่งกรรมมากที่สุดรองลงมา คือ พื้นฐานพุทธศาสนาในครอบครัว ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม และพื้นฐานพุทธศาสนาในโรงเรียนตามลำดับ เช่นเดียวกับ การศึกษาของ Chunhabunyatip (2023) ได้ระบุว่าพฤติกรรมด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในเชิงศาสนา จะแสดงออกตามความเชื่อและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวผู้นั้น ๆ

ประเด็นที่ 2 งานวิจัยเกี่ยวกับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนา พระชลญาณมุนี ธรรมโฆษา (2565) ได้ทำการศึกษาเรื่องปรากฏการณ์ทางความเชื่อของคนไทยในยุคปัจจุบัน พบว่า ปรากฏการณ์ทางความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาของคนไทย

มีรากฐานมาจากเชื่อผี เชื่อบรรพบุรุษ เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อเทพเจ้า นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ การผสมผสานความเชื่อโดยขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการของความเชื่อ ทำให้ความเชื่อเคลื่อนออกห่างจากหลักความเชื่อตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ส่งผลให้เกิดความงมงายเชื่อทุกอย่างที่ฟังหาประโยชน์ได้ และ พระครูโกวิทสุตการ (2565) ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้กลยุทธ์ทางโหราศาสตร์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า (1) ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (2) ผู้สูงอายุมีความเชื่อเรื่องดวงชะตาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ประเด็นที่ 3 งานวิจัยเกี่ยวกับงานวิจัยเกี่ยวกับหมวดหมู่ค่าใช้จ่ายและปัจจัยที่กำหนดอุปสงค์การท่องเที่ยวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2548) ได้จัดหมวดหมู่ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวไว้ 7 หมวด ได้แก่ 1) ค่าที่พัก 2) ค่าอาหารและเครื่องดื่ม 3) ค่าบริการท่องเที่ยวในพื้นที่ 4) ค่าพาหนะเดินทางในพื้นที่ 5) ค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก 6) ค่าใช้จ่ายทางด้านความบันเทิง และ 7) ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าทำบุญ ค่ารักษาพยาบาล ค่าฟิล์ม เป็นต้น การศึกษาในครั้งนี้ นำการใช้จ่ายทางด้านการทำบุญ บุญวัดถุ่มงคล ดุดวง เสริมดวง สะเดาะเคราะห์ แก้วบ และค่าใช้จ่ายด้านอื่น ๆ มาใช้เป็นค่าใช้จ่ายของผู้มีจิตศรัทธา ธนภณ นิธิเชาวกุล และคณะ (2565) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องลักษณะประชากรศาสตร์ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าตามความเชื่อโหราศาสตร์ของผู้บริโภค อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี พบว่า อาชีพส่งผลต่อความตั้งใจซื้อและความพยายาม รวมถึงรายได้ส่งผลต่อความพยายามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นอกจากนี้ อัญชลี นัสสาสาร และคณะ (2548) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์รายจ่ายของนักท่องเที่ยวในเทศกาลลอยกระทง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ทั้งนักท่องเที่ยวในและนอกเทศกาลรายได้ต่อเดือนเป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับนักท่องเที่ยวนอกเทศกาล ตัวแปรที่มีอิทธิพลอีกตัวหนึ่ง คือ อาชีพ การศึกษาของ Sahoo, Nayak, and Mahalik (2022) พบว่ารายได้ครัวเรือน และอาชีพส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในอินเดีย รวมทั้งการศึกษาของ Payne and Rambelli (2022) ที่ระบุว่านักท่องเที่ยวมักจะมีค่าใช้จ่ายที่ไม่คาดหวังซึ่งส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนา

อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่ายังคงมีช่องว่างการวิจัยที่ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญที่จะสามารถนำมาศึกษาเพิ่มเติมได้ เนื่องจาก ยังไม่มีงานวิจัยใดทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่ายเพื่อการมูเตลู การวัดระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนา การศึกษาว่าสินค้ามูเตลูเป็นสินค้าปกติหรือสินค้าด้อย หรือการศึกษาว่าแนวโน้มเฉลี่ยหน่วยสุดท้ายในการใช้จ่ายมูเตลู รวมไปถึงยังไม่มีผู้วิจัยที่ทำการศึกษเกี่ยวกับตัววัดคุณการใช้จ่ายเพื่อมูเตลูตามหลักเศรษฐศาสตร์ ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจให้การศึกษาเพิ่มเติม จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ที่เคยมีประสบการณ์ในการทำมูเตลู กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนทั่วไปในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้วิธีการคำนวณขนาดตัวอย่างของ Taro Yamane ซึ่งจากการคำนวณได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 400 คน

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแยกตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมกรมการมูล โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูลเป็นความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาของผู้ที่ทำการมูล โดยใช้ค่าเฉลี่ยในการวัดระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาจากแบบสอบถามด้วย Likert scale และนำเสนอข้อมูลเป็นค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนา โดยการทดสอบแบบ t ของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Dependent Sample t-test)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อวิเคราะห์สัดส่วนค่าใช้จ่ายของผู้ที่ทำการมูล ประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายเพื่อการทำบุญ เพื่อการบูชาวัตถุมงคล เพื่อการดูดวง เพื่อการเสริมดวง เพื่อการสะเดาะเคราะห์ เพื่อการแก้บน และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นมูลค่าเฉลี่ย และสัดส่วนของค่าใช้จ่ายทั้งหมด

วัตถุประสงค์ข้อที่ 5 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายในการมูล โดยใช้การวิเคราะห์สมการถดถอยแบบพหุ (Multiple Regression Analysis) โดยได้สร้างแบบจำลองสมการถดถอยออกเป็น 2 แบบจำลอง เนื่องจากการวิเคราะห์สมการถดถอยอาจมีของผิดพลาดเกี่ยวกับ Misspecification ซึ่งความสัมพันธ์อาจไม่ได้อยู่ในรูปแบบของความสัมพันธ์ที่เป็นเส้นตรง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ทั้ง 2 แบบจำลอง และเปรียบเทียบว่าแบบจำลองใดให้ผลการศึกษาที่ดีกว่าเพื่อนำไปใช้ในการอธิบายผลได้แก่

แบบจำลองที่ 1

$$EXP = \beta_0 + \beta_1 SEX + \beta_2 AGE + \beta_3 EDU + \beta_4 STA + \beta_5 OCC + \beta_6 INC + \beta_7 FRE + \beta_8 CAU + \beta_9 OBJ + \beta_{10} FIB + \beta_{11} FOB + \mu$$

แบบจำลองที่ 2

$$\text{LogEXP} = \beta_0 + \beta_1 SEX + \beta_2 \text{LogAGE} + \beta_3 EDU + \beta_4 STA + \beta_5 OCC + \beta_6 \text{LogINC} + \beta_7 \text{LogFRE} + \beta_8 CAU + \beta_9 OBJ + \beta_{10} \text{LogFIB} + \beta_{11} \text{LogFOB} + \mu$$

โดยตัวแปรอิสระเชิงปริมาณประกอบด้วย อายุ (AGE) รายได้ต่อเดือน (INC) ความถี่ในการมูล (FRE) ระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา (FIB) และระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนา (FOB) ตัวแปรอิสระเชิงคุณภาพถูกปรับเป็นตัวหุ่น (Dummy variable) ได้แก่ เพศ (SEX) ระดับการศึกษา (EDU) สถานภาพ (STA) อาชีพ (OCC) สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญมากที่สุด (CAU) วัตถุประสงค์ในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญมากที่สุด (OBJ) ส่วนตัวแปรตาม คือ ค่าใช้จ่ายในการมูล (Expense)

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity)

พิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการและองค์ประกอบที่มุ่งวัดผล (Item Objective Congruence: IOC) ข้อคำถามที่มีคุณภาพควรมีดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ขึ้นไป (สุรพงษ์ คงสัตย์ และ ธีรชาติ ธรรมวงศ์, 2551) ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามที่มีค่าน้อยกว่า 0.5 ได้แก่ รายได้ต่อเดือน และสาเหตุ

ในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญมากที่สุด โดยมีค่าเท่ากับ 0.33 และ 0.00 ตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุงข้อคำถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว ส่วนข้อคำถามอื่น ๆ มีค่ามากกว่า 0.5

5.2 ผลการตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Cronbach Alpha Coefficient)

ผลการตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามมีค่า Reliability Statistics (Cronbach Alpha Coefficient) ดังนิตารางที่ 1 ผลการตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

Cronbach's Alpha	N of Items
0.95	32

จากตารางที่ 1 การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach Alpha Coefficient) ซึ่งค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามจะต้องมีค่ามากกว่า 0.7 จากผลการศึกษาพบว่า ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามมีค่าเท่ากับ 0.95 ดังนั้น จึงถือว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือได้ สามารถนำมาใช้ในการสอบถามได้

5.3 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 21-30 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี สถานภาพโสด อาชีพนักเรียน/ นักศึกษา ส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่า 7,000 บาทต่อเดือน และมีรายได้เฉลี่ย 15,940.05 บาทต่อเดือน

5.4 ผลการศึกษาพฤติกรรมกรรมการมุเตล

ตารางที่ 2 จำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ยของข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการมุเตลของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลด้านพฤติกรรมกรรมการมุเตล	จำนวน (คน)	ค่าร้อยละ
สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญมากที่สุด		
เพื่อต้องการขอพรในสิ่งที่ต้องการ	118	29.5
เมื่อต้องการที่พึงพอใจ	83	20.8
เมื่อรู้สึกไม่สบายใจ	23	5.8
เมื่อต้องการบนบานศาลกล่าว	3	0.8
เมื่อมีปัญหาชีวิต	4	1.0
เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต	158	39.5
อื่น ๆ เช่น เพื่อให้มีแต่สิ่งดี ๆ เข้ามาในชีวิต	11	2.8
รวม	400	100.0
วัตถุประสงค์ในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญมากที่สุด		
ขอพรด้านความรัก	23	5.8
ขอพรด้านการเรียน	54	13.5
ขอพรด้านการเงิน	74	18.5
ขอพรด้านการงาน	40	10.0
ขอพรด้านสุขภาพ	86	21.5
ขอพรด้านโชคลาภ	99	24.8
อื่น ๆ เช่น เพื่อให้มีความสุข	24	6.0
รวม	400	100.0

ตารางที่ 2 จำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ยของข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการมูเตลูของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลด้านพฤติกรรมการมูเตลู	จำนวน (คน)	ค่าร้อยละ	หมายเหตุ
สถานที่และความถี่ในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัดป่าวังน้ำเย็น	320	53.6	\bar{X} = 13.44 ครั้ง/ปี S.D. = 17.32 Min = 0 ครั้ง/ปี Max = 180 ครั้ง/ปี
วัดอภิลิขิต์	20	3.4	\bar{X} = 1.42 ครั้ง/ปี S.D. = 8.65 Min = 0 ครั้ง/ปี Max = 120 ครั้ง/ปี
ศาลหลักเมือง	129	21.6	\bar{X} = 6.20 ครั้ง/ปี S.D. = 17.19 Min = 0 ครั้ง/ปี Max = 180 ครั้ง/ปี
ศาลกระดังง์	31	5.2	\bar{X} = 1.18 ครั้ง/ปี S.D. = 4.62 Min = 0 ครั้ง/ปี Max = 48 ครั้ง/ปี
พระประธานกันทรวิชัย	45	7.5	\bar{X} = 1.90 ครั้ง/ปี S.D. = 6.50 Min = 0 ครั้ง/ปี Max = 60 ครั้ง/ปี
บ้านปู่ฤๅษีทองคำ	11	1.8	\bar{X} = 0.79 ครั้ง/ปี S.D. = 7.98 Min = 0 ครั้ง/ปี Max = 144
อื่น ๆ เช่น คำชะโนด วัดพระธาตุศรีทอง หรือวัด ใกล้บ้าน	41	6.9	\bar{X} = 2.73 ครั้ง/ปี S.D. = 16.36 Min = 0 ครั้ง/ปี Max = 240 ครั้ง/ปี
รวม	597	100.0	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ข้อมูลด้านพฤติกรรมการมูเตลู	จำนวน (คน)	ค่าร้อยละ
โอกาสในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์		
1. ทุกวันพระ	73	11.3
2. ทุกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา หรือ วันออกพรรษา วันมาฆบูชา	104	16.0
3. ทุกเทศกาล เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ หรือวันลอยกระทง	99	15.3
4. วันเกิด วันแต่งงาน หรือวันครบรอบ	65	10.0
5. ตามความสะดวกหรือความพึงพอใจ	293	45.2
6. อื่น ๆ เช่น ทุกวัน	14	2.2
รวม	648	100.0

จากตารางข้างต้นพบว่า สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากที่สุดคือ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และมีวัตถุประสงค์คือ ขอพรด้านโชคลาภ เคยไปบูชาที่วัดป่าวังน้ำเย็นมากที่สุด และบูชาตามความสะดวกหรือความพึงพอใจ

5.5 ผลการศึกษาระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและนอกหลักพุทธศาสนา

ตารางที่ 3 ค่าร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความศรัทธาตามหลักและนอกหลักพุทธศาสนา

การวัดระดับความศรัทธา	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความศรัทธา
ความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาโดยรวม	4.25	0.623	มาก
1. ด้านกัมมสัทธา (เชื่อกฎแห่งกรรม)	4.34	0.713	มาก
2. ด้านวิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม)	4.08	0.797	มาก
3. ด้านกัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง)	4.29	0.760	มาก
4. ด้านตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า)	4.27	0.698	มาก
ความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาโดยรวม	3.39	0.883	ปานกลาง
1. ด้านความเชื่อเรื่องดวงตดวงร้าย	3.49	0.942	ปานกลาง
2. ด้านความเชื่อเรื่องของขลังศักดิ์สิทธิ์	3.30	1.017	ปานกลาง
3. ด้านความเชื่อเรื่องเทพเจ้า	3.47	1.047	ปานกลาง
4. ด้านความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา	3.30	1.041	ปานกลาง

จากตารางพบว่า ระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 และระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39

5.6 ผลการทดสอบความแตกต่างของระดับความศรัทธาตามหลักและนอกหลักพุทธศาสนา

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาของผู้ที่ทำการบุญด้วยค่าสถิติ t-test (Dependent Sample t-test)

ระดับความศรัทธา	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ยของความต่าง	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความต่าง	t	P-value
1. ระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา	4.25	0.622	0.855	0.805	21.24	0.00
2. ระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนา	3.39	0.883				

ผลการศึกษาพบว่า ระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและนอกหลักพุทธศาสนาของผู้ที่ทำการบุญมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ ระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาของผู้ที่ทำการบุญต่ำกว่าระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา

5.7 ผลการวิเคราะห์สัดส่วนค่าใช้จ่าย

ตารางที่ 5 จำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ยของข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการบุญ

ข้อมูลด้านค่าใช้จ่ายในการบุญ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	สูงสุด (บาท)	ต่ำสุด (บาท)	สัดส่วน (%)
1. ค่าใช้จ่ายด้านทำบุญ	6,477.28	16,037.72	0	150,000	71.85
2. ค่าใช้จ่ายด้านบุญชาติคุณมงคล	955.03	6,682.87	0	120,000	10.59
3. ค่าใช้จ่ายด้านดูดวง	326.06	1,177.71	0	12,000	3.62
4. ค่าใช้จ่ายด้านเสริมดวง	354.81	2,789.44	0	48,000	3.94
5. ค่าใช้จ่ายด้านสะเดาะเคราะห์	396.74	3,199.27	0	60,000	4.40
6. ค่าใช้จ่ายด้านแก้บน	313.47	1,612.40	0	12,000	3.48
7. ค่าใช้จ่ายด้านอื่น ๆ เช่น บริจาคให้โรงพยาบาล	191.23	1,520.67	0	18,000	3.12

จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่าสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านทำบุญมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านบุญชาติคุณมงคล ด้านสะเดาะเคราะห์ ด้านเสริมดวง ด้านดูดวง ด้านแก้บน และค่าใช้จ่ายด้านอื่น ๆ น้อยที่สุด

5.8 ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายในการบุญ

โดยสรุปการตรวจสอบปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการสร้างแบบจำลองการถดถอย ได้แก่ (1) ตัวแปรอิสระมีค่า VIF ค่าน้อยกว่า 10 จึงสรุปได้ว่าไม่เกิดปัญหาการมีความสัมพันธ์กันเองสูงระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) (Hayes, 2024) (2) ปัญหาความแปรปรวนของค่าความคลาดเคลื่อนมีค่าไม่คงที่ (Heteroscedasticity) โดยวิธีของ Breusch-Pagan-Godfrey test (Ilori & Tanimowo, 2022) ผลการทดสอบพบว่า ไม่มีปัญหาความแปรปรวนของค่าความคลาดเคลื่อนมีค่าไม่คงที่ เนื่องจากค่าของ Obs*R-squared ของแบบจำลองที่ 1 เท่ากับ 0.75 และแบบจำลองที่ 2 เท่ากับ 0.95 ซึ่งมากกว่านัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 (Wooldridge, 2010)

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (OLS)

ตัวแปร	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2
1. เพศหญิง (FEMALE)	-3175.40 (-1.64)	0.02 (0.17)
2. อายุ (AGE)	-208.62 (-1.89)*	-0.23 (-0.87)
3. ระดับการศึกษาปริญญาตรี (EDU2)	-463.30 (-0.21)	0.05 (0.35)
4. ระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี (EDU3)	1039.24 (0.22)	0.41 (1.51)
5. ระดับการศึกษาอื่น ๆ เช่น ประโยควิชาชีพชั้นสูง (EDU4)	3292.08 (1.12)	0.05 (0.28)
6. สถานภาพสมรส (STA2)	-529.82 (-0.18)	0.01 (0.06)
7. สถานภาพหย่าร้าง/แยกกันอยู่/หม้าย (STA3)	1920.46 (0.37)	0.09 (0.30)
8. สถานภาพอื่น ๆ เช่น มีแฟน (STA4)	-5051.24 (-0.80)	0.10 (0.27)
9. อาชีพข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ (OCC2)	3672.24 (0.98)	0.01 (0.06)
10. อาชีพธุรกิจส่วนตัว (OCC3)	4978.13 (1.35)	0.34 (1.43)
11. อาชีพพนักงานเอกชน (OCC4)	4577.22 (1.10)	0.27 (1.03)
12. อาชีพลูกจ้างประจำ (OCC5)	6493.34 (1.64)	0.25 (1.02)
13. อาชีพอื่น ๆ เช่น เกษตรกร (OCC6)	3778.66 (0.89)	0.30 (1.12)
14. รายได้ต่อเดือน (INC)	0.27 (3.47)***	0.26 (3.01)***
15. ความถี่ในการมูเตลู (FRE)	129.34 (8.00)***	0.87 (16.71)***
16. สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อต้องการที่พึงพอใจ (CAU2)	-539.37 (-0.21)	-0.29 (-1.92)*
17. สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อรู้สึกไม่สบายใจ (CAU3)	-4955.74 (-1.20)	-0.49 (-2.09)**
18. สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อต้องการบนบานศาลกล่าว (CAU4)	-3736.79 (-0.37)	-0.49 (-0.70)

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ตัวแปร	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2
19. สาเหตุในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อมีปัญหาชีวิต (CAU5)	-4263.83 (-0.48)	-0.71 (-1.41)
20. สาเหตุในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต (CAU6)	-1170.43 (-0.53)	-0.08 (-0.63)
21. สาเหตุในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ เช่น เพื่อให้มีแต่สิ่งดี ๆ เข้ามาในชีวิต (CAU7)	-14881.44 (-2.50)***	-0.76 (-2.10)**
22. วัตถุประสงค์ในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอพรด้านการเรียน (OBJ2)	-634.64 (-0.14)	-0.15 (-0.58)
23. วัตถุประสงค์ในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอพรด้านการเงิน (OBJ3)	205.54 (0.05)	0.10 (0.39)
24. วัตถุประสงค์ในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอพรด้านการทำงาน (OBJ4)	3602.01 (0.74)	0.41 (1.45)
25. วัตถุประสงค์ในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอพรด้านสุขภาพ (OBJ5)	1033.15 (0.23)	0.45 (1.69)*
26. วัตถุประสงค์ในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอพรด้านโชคลาภ (OBJ6)	-1024.30 (-0.25)	0.19 (0.80)
27. วัตถุประสงค์ในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ เช่น เพื่อให้มีความสุข (OBJ7)	6892.24 (1.22)	0.43 (1.28)
28. ระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา (FIB)	-2012.58 (-1.15)	-0.63 (-1.59)
29. ระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนา (FOB)	1191.27 (1.01)	0.56 (2.71)***
30. ค่าคงที่ (Constant)	10495.51 (1.39)	3.69 (3.13)
F-stat (P-value)	4.26 (0.00)	15.86 (0.00)
R ² (Adjust-R ²)	0.25 (0.19)	0.57 (0.53)

หมายเหตุ : - ค่าในวงเล็บคือค่า t-stat

- *, **, *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 90%, 95%, และ 99%

จากผลการประมาณค่าสมการด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (OLS) ของทั้ง 2 แบบจำลองจะพบว่าแบบจำลองที่ 2 ซึ่งอยู่ในรูปแบบความสัมพันธ์แบบ Log-Log model ให้ผลการศึกษาที่ดีกว่าแบบจำลองที่ 1 โดยพิจารณาจากการที่แบบจำลองที่ 1 มีตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในการมูเตลูเพียง 4 ตัว คือ อายุ รายได้ต่อเดือน ความถี่ในการมูเตลู และสาเหตุในการบุขาสีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ อีกทั้งสามารถนำไปพยากรณ์ค่าใช้จ่ายในการมูเตลูได้เพียง 19% หากเทียบกับรูปแบบ Log-Log model จะพบว่า ค่า Adjusted R-squared มีค่าเท่ากับ 0.53 แสดงว่าแบบจำลองนี้สามารถนำไปพยากรณ์ค่าใช้จ่ายในการมูเตลูได้ 53% และมีตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในการมูเตลูมากกว่าแบบจำลองที่ 1

โดยมีอยู่ 7 ตัว โดยอธิบายได้ว่า รายได้ต่อเดือน ความถี่ในการมูเตลู และระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในการมูเตลูในทิศทางเดียวกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 โดยอธิบายว่า ถ้ารายได้ต่อเดือนเพิ่มขึ้น 1% จะทำให้ค่าใช้จ่ายในการมูเตลูเพิ่มขึ้น 0.26% ถ้าความถี่ในการมูเตลูเพิ่มขึ้น 1% จะทำให้ค่าใช้จ่ายในการมูเตลูเพิ่มขึ้น 0.87% และหากมีระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น 1% จะทำให้ค่าใช้จ่ายในการมูเตลูเพิ่มขึ้น 0.56% ส่วนสาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อต้องการที่พึ่งทางใจ สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อรู้สึกไม่สบายใจ และสาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ จะมีค่าใช้จ่ายในการมูเตลูน้อยกว่ากลุ่มที่ทำการมูเตลูด้วยสาเหตุเพื่อต้องการขอพรในสิ่งที่ต้องการ ซึ่งเป็นกลุ่มอ้างอิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และสุดท้ายวัตถุประสงค์ในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอพรด้านสุขภาพ จะมีค่าใช้จ่ายในการมูเตลูมากกว่ากลุ่มที่ทำการมูเตลูด้วยวัตถุประสงค์เพื่อขอพรด้านความรัก ซึ่งเป็นกลุ่มอ้างอิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

6.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการมูเตลู วัดและทดสอบความแตกต่างระหว่างความศรัทธาตามหลักและนอกหลักพุทธศาสนา วิเคราะห์สัดส่วนค่าใช้จ่ายในการมูเตลู รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายดังกล่าวของประชาชนในแหล่งพุทธมณฑลอีสาน จังหวัดมหาสารคาม เก็บตัวอย่าง 400 คน จากเขตอำเภอเมือง ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และบูชาเพื่อขอพรด้านโชคลาภ กลุ่มตัวอย่างมีระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาสูงกว่าความเชื่อนอกหลักพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สัดส่วนค่าใช้จ่ายที่มีค่าสูงสุดได้แก่ค่าใช้จ่ายเพื่อการทำบุญ ผลการวิเคราะห์สมการถดถอยที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในรูป Log-Log พบว่ามูเตลู เป็นสินค้าปกติที่มีความจำเป็นสำหรับกลุ่มตัวอย่าง นอกจากนี้การมีความเชื่อนอกหลักพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น จะทำให้กลุ่มตัวอย่างมีค่าใช้จ่ายในการทำมูเตลูมากขึ้น

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

พฤติกรรมการมูเตลูพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีสาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญมากที่สุด คือเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต มีวัตถุประสงค์ในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญมากที่สุดคือ ขอพรด้านโชคลาภ เคยไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วัดป่าวังน้ำเย็นมากที่สุด และบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความสะดวกหรือความพึงพอใจ ทั้งนี้เนื่องมาจากประชาชนอาจต้องการให้ชีวิตพบเจอกับสิ่งที่ดี แต่โชคลาภก็ยังเป็นสิ่งที่ยังคงเป็นที่ประชาชนปรารถนา โดยเฉพาะคนไทยที่ให้ความสำคัญกับเงินทอง วัตถุนิยม และความมั่นคง จึงทำให้คนหวังพึ่งโชคลาภเพื่อช่วยให้ชีวิตดีขึ้น ปรากฏจากปัญหาทางการเงิน อีกทั้งประชาชนในจังหวัดยังเดินทางไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วัดป่าวังน้ำเย็นมากที่สุด เนื่องจาก วัดป่าวังน้ำเย็นเป็นวัดชื่อดังของจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งผู้คนในพื้นที่และผู้คนต่างถิ่นนิยมเดินทางมากราบไหว้ขอพรกันมาก และผู้คนจะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความสะดวกและความพึงพอใจ เพราะปัจจุบันนี้ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เร่งรีบและมีเวลาจำกัด จึงทำให้การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความสะดวกช่วยให้เข้าถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ง่ายกว่า

การวัดระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาพบว่า ระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาของประชาชนในจังหวัดมหาสารคามอยู่ในระดับมาก ส่วนระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนาของประชาชนในจังหวัดมหาสารคามอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งผลการศึกษาด้านระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาสอดคล้องกับการวิจัยของ พิรญา สหรัตน์ (2564) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาและความสุขของวัยรุ่นตามแนวพุทธจิตวิทยา พบว่า ระดับความศรัทธาของวัยรุ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความศรัทธาในระดับมาก

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูง ได้แก่ กัมมัสถา (เชื่อว่ากรรมมีจริง) รองลงมาคือ กัมมัสสกตัสถา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง) และวิปากัสถา (เชื่อในผลของกรรม) ซึ่งอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านตถาคตโพธิสัสถา (เชื่อว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง) อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากประชาชนในจังหวัดมหาสารคามมีความเชื่อและความศรัทธาอย่างลึกซึ้งในทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้ผู้คนมีความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนายู่ในระดับมาก แต่อย่างไรก็ตาม จังหวัดมหาสารคามก็ยังเป็นจังหวัดที่มีประเพณี และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่ค่อนข้างหลากหลาย อาทิเช่น ความเชื่อท้องถิ่น หรือความเชื่อในเรื่องผีปอบตา จึงทำให้ผู้คนมีความเชื่อนอกหลักพุทธศาสนายู่บ้างในระดับปานกลาง

การทดสอบความแตกต่างระหว่างความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาพบว่า ประชาชนในจังหวัดมหาสารคามมีระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนามากกว่าความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องจาก สถานที่ทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดมหาสารคามส่วนใหญ่เป็นสถานที่ที่เน้นการสอนหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และชาวมหาสารคามส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและมีความศรัทธาอย่างลึกซึ้ง จึงทำให้ประชาชนในจังหวัดมหาสารคามมีความศรัทธาที่อยู่ในหลักพุทธศาสนามากกว่านอกหลักศาสนา

สัดส่วนค่าใช้จ่ายในการมูเตลูพบว่า ผู้ที่ทำการมูเตลูมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านการทำบุญมากที่สุด เพราะคนภาคอีสานส่วนใหญ่มีความศรัทธาและความเชื่ออย่างลึกซึ้ง สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นผ่านประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับศาสนาอย่างยาวนาน เห็นได้จากการที่ภาคอีสานมีวัดวาอารามอยู่หนาแน่น เป็นศูนย์กลางของชุมชน ชาวบ้านจึงนิยมไปทำบุญกันเป็นอย่างมาก

ผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในการมูเตลู พบว่า รายได้ต่อเดือนมีอิทธิพลทางบวกต่อค่าใช้จ่ายในการมูเตลู เพราะเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น คนจะนำเงินไปใช้จ่ายในการมูเตลูเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นว่าสินค้ามูเตลูเป็นสินค้าปกติ (Normal Goods) และนำไปอธิบายกับความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้ (Elasticity of demand to income) จะพบว่า สินค้ามูเตลูเป็นสินค้าจำเป็น (Necessity goods) จึงถือได้ว่าความเชื่อและความศรัทธา เช่น การทำบุญ การบูชาวัตถุมงคล หรือการเสริมดวง เป็นส่วนหนึ่งของคนภาคอีสานที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต หรือใช้เป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนภณ นิธิเชาวกุล และคณะ (2565) ได้ศึกษาเรื่องลักษณะประชากรศาสตร์ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าตามความเชื่อหลักโหราศาสตร์ของผู้บริโภค อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จากการศึกษาพบว่า ผู้บริโภคมีความตั้งใจซื้อสินค้าตามความเชื่อหลักโหราศาสตร์ ในภาพรวมผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการวางแผนและความตั้งใจซื้อในระดับมาก ความพยายามผู้บริโภคให้ความสำคัญในระดับปานกลาง และพบว่า อาชีพส่งผลต่อความตั้งใจซื้อและความพยายาม รวมถึงรายได้กับความตั้งใจซื้อสินค้าตามความเชื่อหลักโหราศาสตร์ พบว่ารายได้ส่งผลต่อความพยายามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งงานวิจัยนี้เกี่ยวข้องในด้านของรายได้ เนื่องจากรายได้มีผลต่อการใช้จ่ายหรือการบริโภคสินค้าด้านความเชื่อเช่นเดียวกัน

ความถี่ในการมูเตลูมีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในการมูเตลูในทางบวก ทั้งนี้เนื่องมาจาก เมื่อประชาชนมีการกราบไหว้ขอพรกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมมีค่าทำบุญ ค่าบูชาวัตถุมงคล ค่าเสริมดวง หรือค่าแก้บนเกิดขึ้น เปรียบเสมือนเป็นการสั่งสมบุญกุศล การทดแทนบุญคุณ หรือเพื่อเป็นการเสริมสิริมงคล อีกทั้งค่าใช้จ่ายในการทำบุญแต่ละครั้งอาจเป็นการสร้างความมั่นใจในชีวิตและเสริมสร้างความสุขภายใน หรือความสบายใจ ดังนั้น จึงไม่รู้สึกเสียดายจำนวนเงินที่ใช้จ่ายไปเพื่อการทำบุญ

สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อต้องการที่พึ่งทางใจ สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อรู้สึกไม่สบายใจ และสาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในการมูเตลู ทั้งนี้เนื่องจาก สาเหตุในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถือได้ว่า

เป็นสิ่งที่เป็นแรงจูงใจให้ประชาชนเกิดการดูแลสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็น การดูแลสุขภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนศรัทธา ย่อมสร้างความรู้สึที่ดีส่งผลต่อจิตใจให้สงบ เกิดความมั่นคงทางอารมณ์ เป็นการเสริมสร้างพลังใจให้เข้มแข็ง การบนบานศาลกล่าวเพื่อขอสิ่งทีปรารถนา หรือการแก้บนเมื่อสิ่งทีปรารถนาสำเร็จ ด้วยสิ่งของหรือพิธีกรรม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าสาเหตุในการดูแลสุขภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ

วัตถุประสงค์ในการดูแลสุขภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอพรด้านสุขภาพ มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ เนื่องจาก การให้ความสำคัญกับเรื่องของสุขภาพและต้องการทียึดเหนี่ยวจิตใจในยามทีเจ็บป่วย จึงทำให้เกิดการกราบไหว้ขอพรและทำบุญมากยิ่งขึ้น ดังนั้น วัตถุประสงค์ในการดูแลสุขภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอพรด้านสุขภาพจึงมีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ เพราะการเจ็บป่วยในบางคนอาจเกิดเป็นโรคร้ายแรง ทำให้หมดกำลังใจในการรักษาโรค จึงต้องหันมาพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์แทนเพื่อทำให้ช่วยเสริมสร้างกำลังใจได้

ระดับความศรัทธานอกหลักพุทธศาสนา มีอิทธิพลทางบวกกับค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ ทั้งนี้ อาจมาจากการทีกลุ่มคนเหล่านี้อาจเป็นกลุ่มทีมีความเปาะบาง และต้องการทีพึ่งทางใจเป็นอย่างมาก จึงมีการดูแลสุขภาพมากขึ้น เพราะเชื่อว่าจะส่งผลดีต่อชีวิต

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการศึกษา

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้ทราบถึงพฤติกรรมการดูแลสุขภาพ ระดับความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาและความศรัทธาอกหลักพุทธศาสนา สัดส่วนค่าใช้จ่ายของผู้ทีทำการดูแลสุขภาพ และปัจจัยทีส่งผลต่อค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. จากผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในจังหวัดมหาสารคามมีความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ส่วนความศรัทธาอกหลักพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง และระดับความศรัทธาทังสองด้านแตกต่างกัน หน่วยงานต่าง ๆ ทีเกี่ยวข้อง หรือสถาบันทางศาสนา สามารถนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้ได้ โดยการให้ความรู้หรือนำเอาหลักคำสอนตามหลักพุทธศาสนามาสอนหรือเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้รู้จัก เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทีดีมากยิ่งขึ้น

2. ผู้ทีทำการดูแลสุขภาพมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านการทำบุญมากที่สุด จากผลการศึกษานี้ หน่วยงานต่าง ๆ ทีเกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้ประชาชนในสังคมทำบุญอย่างพอประมาณ และควรเน้นการทำบุญด้วยการกระทำทีดี

3. ปัจจัยด้านรายได้ต่อเดือน ความถี่ในการดูแลสุขภาพ สาเหตุในการดูแลสุขภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อต้องการทีพึ่งทางใจ สาเหตุในการดูแลสุขภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อรู้สึกไม่สบายใจ สาเหตุในการดูแลสุขภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ วัตถุประสงค์ในการดูแลสุขภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอพรด้านสุขภาพ และระดับความศรัทธาอกหลักพุทธศาสนา จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยทัง 7 ตัวนี้มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ และถือวาเป็นปัจจัยทีมีความสำคัญ หน่วยงานหรือสถาบันทีเกี่ยวข้อง สามารถนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสินค้าสุขภาพมากยิ่งขึ้น หรืออาจรวมไปถึงผู้ประกอบกรกทีต้องให้ข้อมูลทีถูกต้องแก่ผู้บริโภค เพื่อให้ประชาชนมีการใช้จ่ายเพื่อดูแลสุขภาพอยู่ในระดับทีเหมาะสม

7.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. เนื่องจากข้อมูลทีใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลแบบภาคตัดขวาง (Cross section data) ซึ่งมีข้อจำกัดคือ ไม่สามารถวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทีเกิดจากช่วงเวลาได้ และเกิดความแปรเปลี่ยนของข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาครั้งต่อไปควรทำการศึกษาด้วยข้อมูลแบบพาเนลเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีเวลาเกี่ยวข้อง

2. การเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างระหว่างคนที่ไม่เคยทำมูเตลู กับคนที่ทำมูเตลูจะสามารถวิเคราะห์ความแตกต่าง และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ชัดเจนขึ้น

8. เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2546). *ตำลิลามหาสารคาม: สะดืออีสาน*. มหาสารคาม: กรมวิชาการ.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2548). *สถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศประจำปี 2548 ภาคใต้: รายงานโครงการสถิติ การท่องเที่ยวภายในประเทศปี 2548 ภาคใต้*. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- คุณ โทซันท์. (2545). *พุทธศาสนากับสังคมวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- ชลพรรษ ดวงนา. (2563). *พุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมไทย* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ชนภณ นิธิชาวกุล, กัญจนวลัย นนทแก้ว แพรี่, วรณภา ลือกิตินันท์, และ กิรติกร พุฒิวิญญู. (2565). ลักษณะ ประชากรศาสตร์ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าตามความเชื่อโหราศาสตร์ของผู้บริโภค อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี. *วารสารสหศาสตร์ปทุมชลบุรี*, 8(1), 73-84. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ISCJ/article/view/256664>
- พระครูโกวิทสุตการ. (2565). รูปแบบการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้กลยุทธ์ทางโหราศาสตร์ในอำเภอนครชัย ศรี จังหวัดนครปฐม. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 7(4), 154-163. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmbr/article/view/258108>
- พระชลญาณมุนี ธมฺมโกชโช. (2565). ปรากฎการณ์ทางความเชื่อของคนไทยในปัจจุบัน. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธ โฆสปริทรรศน์*, 8(1), 179-198. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palinueksabuddhaghosa/article/view/257792>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ การศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- พีรญา สหรัตน์. (2564). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธาและความสุขของวัยรุ่นตามแนวพุทธจิตวิทยา. *วารสาร พุทธจิตวิทยา*, 6(1), 41-51. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jbp/article/view/252489>
- พีรณัฐ พรนิเสน. (2566). *วัดป่าวังน้ำเย็น มหาสารคาม โบสถ์ไม้ตะเคียนทองใหญ่ที่สุดในโลก*. สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2566, จาก <https://www.sanook.com/travel/1441779/>
- รัฐวรรณ เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา. (2544). *ศรัทธาในพุทธศาสนาเถรวาท* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมสวัสดิ์ เดชพฤตินันท์. (2553). *ความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุรพงษ์ คงสัตย์ และ ชีรชาติ ธรรมวงค์. (2551). *Determining the reliability of the questionnaire (IOC)*. สืบค้นเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14329>
- หลวงพ่อบุญญานันท์ทกขุ. (2556). *ปฏิวัติความมั่งงาย* (พิมพ์ครั้งที่ 33). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ.
- อัญชลี นัสสาสาร, มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด, ศศิเพ็ญ พวงสายใจ, และ พรทิพย์ เขียวธีรวิทย์. (2548). การวิเคราะห์รายจ่าย ของนักท่องเที่ยวในเทศกาลลอยกระทงจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. 9(2), 78-96. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/CMJE/article/view/91856>

- Chunhabunyatip, P. (2023). Religious tourism, personal belief, individual learning, and tourism behavior: empirical evidence from Phra That Phanom Tourists in Thailand. *Journal of Liberal Arts and Management Science Kasetsart University*, 10(1), 1-19. <https://so14.tci-thaijo.org/index.php/jlams/article/view/962>
- Hayes, A. (2024). *Multicollinearity: Meaning, Examples, and FAQs*. Retrieved 26 June 2024, from <https://www.investopedia.com/terms/m/multicollinearity.asp>
- Ilori, O. O., & Tanimowo, F. O. (2022). Heteroscedasticity detection in cross-sectional diabetes pedigree function: a comparison of breusch-pagan-godfrey, harvey and glejser tests. *International Journal of Scientific and Management Research*, 5(12), 150-163. <http://doi.org/10.37502/IJSMR.2022.51211>
- Jinasot, N., & Numtong, K. (2024). The Study of Mutelu Tourism to Respond to the Chinese Market in Chiang Mai Province. *Journal of Ecohumanism*, 3(8), 9782-9796. <https://doi.org/10.62754/joe.v3i8.5588>
- Levy, G., & Razin, R. (2012). Religious beliefs, religious participation, and cooperation. *American economic journal: microeconomics*, 4(3), 121-151. <https://doi.org/10.1257/mic.4.3.121>
- Payne, R. K., & Rambelli, F. (2022). The economic study of Buddhism. In *Buddhism under Capitalism* (p. 68-82). Bloomsbury Academic.
- Sahoo, B. K., Nayak, R., & Mahalik, M. K. (2022). Factors affecting domestic tourism spending in India. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 3(2), 100050. <https://doi.org/10.1016/j.annale.2022.100050>
- Wooldridge, J. M. (2010). *Econometric analysis of cross section and panel data*. London: MIT Press.